

„MEGVAGYUNK MI EGYMÁS MELLETT...”

MAGYAR–ROMÁN ETNIKAI EGYÜTTÉLÉSI HELYZETEK
A SZILÁGYSÁGI TÖVISHÁTON

A Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézete
és a Csokonai Kiadó sorozata

Sorozatszerkesztő
Biczó Gábor

„MEGVAGYUNK MI EGYMÁS MELLETT...”

Magyar–román etnikai együttélési helyzetek
a szilágysági Tövisháton

Szerkesztette

Biczó Gábor – Kotics József

ME KVAI, 2013

A könyv az *Etnikai egyensúlyhelyzetek, lokális együttélési modellek két vegyes lakosságú kistérségében (Tövisbát, Zobor-vidék)* OTKA 78618. sz. kutatási pályázat (2009–2012) keretében jelent meg.

Lektorálta: Czégényi Dóra, Ilyés Zoltán, Pozsony Ferenc
Olvasószerkesztő: Magyarai Márta

© Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet, Miskolc, 2013

ISSN 1589–9136
ISBN 978-963-358-034-9

A kötetben található fotókat a kutatócsoport tagjai készítették.

Grafika, borító: Dallos Csaba
Nyomdai előkészítés és technikai szerkesztés: Dallos Csaba

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

❁ TARTALOM

Biczó Gábor–Kotics József: Bevezető 5

ELSŐ RÉSZ: AZ EGYÜTTÉLÉS SZÍNTEREI

Biczó Gábor: A Tövishát északi vegyes lakosságú színterének leírása 25

Biczó Gábor: Az etnikai együttélési egyensúlyhelyzet elmélete:
a szilágysági Tövishát északi falvainak példája 53

Kotics József: Divergens megélhetési stratégiák és az értékrend
etnikai dimenziói – A tövisháti példa..... 105

Bán András: „Ez itt az én időmből van.”
Vizuális antropológiai kutatás tövisháti román és magyar portákon..... 141

Dallos Csaba: Az elbeszélés és a reprezentáció lehetőségei
a dokumentumfilmben, a szilágysági terepmunka példáján 173

MÁSODIK RÉSZ:

ESETTANULMÁNYOK A TÖVISHÁTI ETNIKAI EGYÜTTÉLÉSRŐL

Keresztury Ágnes: Változó idők: tradíció és migráció Bósházán 205

Osgyáni-Kovács Kitti: A közösségi élet vizsgálata Völcsökön
avagy a „hiány” funkciójáról 227

Mészáros-Nagy Éva: Női normák és életvezetési gyakorlatok
kulturális antropológiai vizsgálata Monón..... 251

Ujhelyi Anna: A magyar–román együttélés vizsgálata
globális-lokális ellenhatások tükrében Bósházán 273

FÜGGELÉK

„*Elkacagott világ*” – *Portré az etnikai együttélésről a Szilágyságban*
dokumentumfilm szöveggönyve (Szilágyi Péter) 295

❖ BEVEZETŐ

Biczó Gábor, Kotics József

Bósháza, 2009

A TÉMA

A jelen kötet alapját képező kutatás 2009–2012 között zajlott az erdélyi Szilágy-ság történeti tájegység északi peremvidékén. A diszciplináris értelemben kulturális antropológiai szemléletű alapkutatás célja volt a hosszú távú együttélési folyamatok tanulmányozása, az úgynevezett Tövishát-mikrorégióban található, etnikai szempontból vegyes (magyar és román) népesség által lakott településeken. A kutatás eredményeinek összefoglalását, illetve a témát elemző válogatott tanulmányok gyűjteményét tartalmazza kötetünk.

Egy meghatározott lokális szintér hosszú távú etnikai együttélési helyzeteinek tanulmányozása a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézetének történetében nem előzmények nélküli vállalkozás. A téma iránti módszeres érdeklődésünk több mint tíz éve vette kezdetét az észak-erdélyi, elsősorban a Lápósi-medence magyar szórványközösségeiben végzett asszimilációs folyamatok tanulmányozásával.¹ 2003–2006 között egy OTKA projekt keretében öt kárpát-medencei, részben vegyes etnikai közösség a politikai rendszerváltást követő kulturális folyamatait tanulmányoztuk. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a lokális életvilágot milyen közösség-konstitutív mechanizmusok alakítják.² Az erdélyi Hargita megyében található Gyimesközéplak, a mezőségi Szék, az egykori Abaúj-Torna megyei Mecenzéf (Szlovákia), a Szikszói kistérségben található Homrogd és a zalai Kiskanizsa nagyon különböző adottságú helyi társadalmában folytatott kutatások fontos

---

1 Lásd például Biczó Gábor – Szász János: *Csillagok vándora. Antropológiai portré a domokosi Szász Jánosról*. Miskolc, KVAI. 2008., Ilyés Zoltán: A specializált háziipari tevékenység és a vallás szerepe egy allochton szórványközösség fennmaradásában. *Erdélyi Múzeum* 2000/3–4. szám

2 2001–2003. *A modernizációs folyamat hatása a lokális társadalmak kultúrkonstitutív mechanizmusaira*. OTKA To34761. A kutatás eredményeként keletkezett tanulmányok, amint az a példaként felsorolt néhány címből kiviláglik, az egyes színterekre fókuszálva esetelemzések formájában dolgozták ki a témát. Biczó Gábor: A határ metafora, mint a turizmus antropológiai vizsgálatának paradigmikus példája: Gyimes esete. In Fejős Zoltán (szerk.) *Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k – a turizmus társadalomtudományos magyarázata*. Budapest, Tabula Könyvek 5. 2003. 40–51.; Biczó Gábor: A hagyományos gyimesi kultúra és értékrend válsága a generációs konfliktusok tükrében, különös tekintettel az idősek helyzetére tíz esztendővel a rendszerváltás után. In Schwarz Gyöngyi, Szarvas Zsuzsa (szerk.) *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet, 467–479. 2005.; Ilyés Zoltán: A meghittség narratívái: a költészet mint múltközvetítés és a lokális identifikáció eszköze egy szlovákiai német közösségben. In Biczó Gábor – Kiss Noémi (szerk.) *Antropológia és irodalom*. Debrecen, Csokonai Kiadó, 297–308. 2003.; Ilyés Zoltán: Szimbolikus határok és határjelek. In Biczó Gábor (szerk.) *Vagabundus – Gulyás Gyula tiszteletére*. Miskolc, Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék, 2004. 189–212.; Molnár Ágnes: Alkalmazkodó polgárosodás: a paraszti társadalom átalakulásának egy lehetséges útja a 20. század folyamán. A kiskanizsai „sáskák” példája. *Korall* 2005. 19–20. szám. 190–217.

előzményét képezték a Tövishát-projektnek. Mindkét említett alap kutatás a kortárs kritikai antropológia szemléleti horizontjából következően a recens kulturális és társadalmi változásfolyamatok megragadására tett kísérlet volt. A Kárpát-medence különböző lokális színterein antropológiai eszközökkel azt tanulmányoztuk, hogy a rendszerváltást követően a posztszocialista környezeti viszonyok gyökeres átalakulása milyen alkalmazkodási folyamatokat hív életre a helyi közösségekben.

Észak-Erdélyben az olyan települések, mint a Láposi-medencében található Domokos református magyar nyelvsziget, a látványosan „fellazuló” etnikai, nyelvi és kulturális határok esetében az asszimiláció és a szórványosodás képezte az értelmezés keretfogalmait. A lokális kulturális életvilágok közösség-konstitutív mechanizmusait tanulmányozó OTKA projektben a társadalmi makrofeltételek hirtelen megváltozása következményeként beálló alkalmazkodási gyakorlatot részben akkulturációs, részben globalizációs eseményként értelmeztük.³

A Tövishát-projekt színterét képező közösségek azonban – történeti-kulturális adottságaikat, az elmúlt másfél évszázad etnikai folyamatait görcső alá véve, amint az a kutatási helyszínnek a kötet első fejezetében ismertetett általános leírása alapján világosan látható, – a korábbiaktól alapvetően eltérő feladat elé állítottak bennünket. Már az első kutatási terv megfogalmazásakor, a terepbejárást és az alapvető adatokban történt tájékozódást követően meg kellett állapítanunk, hogy a helyszín viszonyai a korábbi kutatásoktól eltérő megközelítést követelnek. Ugyanis, a kiválasztott vegyes lakosságú tövisháti települések esetében sem a lokális közösség belső folyamatai, sem az elmúlt két évtizedben alapvetően megváltozott makrokörnyezeti feltételekhez történő alkalmazkodás gyakorlata nem írható le a korábbi kutatások során alkalmazott műveleti fogalmak keretei között. A történetileg kialakult tövisháti együttélési közösségek másfél évszázada bizonyíthatóan stabil etnikai arányai településszinten olyan szociokulturális mechanizmusok működésére utaltak, melyek értelmezése az asszimiláció, az akkulturáció vagy a globalizáció jelentéstartományában nem kecsegtettek sok sikerrel.

Megfigyeléseink függvényében két alapvető kérdést állítottunk kutatásunk középpontjába. Miért és milyen feltételek miatt alakultak ki a tövisháti etnikai együttélési közösségek? Továbbá kérdés, hogy milyen működési szabályok, normák, lokális tár-

---

3 Az akkulturáció ebben az összefüggésben a lokális közösségek történeti időben keletkezett értékészletének, hagyományainak és társadalmi-strukturális normáinak érvényvesztését, valamint leépülését jelölő hirtelen lejártszódó folyamatesemény megnevezését szolgálja. A globalizáció az akkulturáció szoros velejárója, amennyiben azt a komplex, a helyi társadalmi és kulturális életvilágot újrastrukturáló folyamatot foglalja össze, melynek eredményeként a lokális közösség létehetőségeire alapozva alkalmazkodik a makrotársadalmi környezetet gyökeres átalakulásához és az ebből következő kihívásokhoz.

sadalmi törvények alakítják a tövisháti etnikai együttélési közösségek belső kapcsolatviszonyait? A téma komplex értelmezése feltételezte a jelenség leírását, valamint a kezelésére alkalmas elméleti keretek megfogalmazását, amit ugyancsak fontos kutatási célként rögzítettünk. A kutatást megalapozó két kérdés jelzi, hogy a modern szociokulturális antropológia szinkronikus szemléletével összhangban a szintér sajátosnak tetsző viszonyait értelmező vizsgálatunkat a megfigyelt recens viszonyoknak és nem az időben kibontakozó társadalomtörténeti folyamatesemények rekonstrukciójának szenteltük.

ERDÉLYI EGYÜTTÉLÉS-KUTATÁS, PÁRHUZAMOS VIZSGÁLATOK

A tövisháti együttélés-kutatás pozicionálása szempontjából megkerülhetetlen, az elsősorban Erdélyben, a közelmúltban folyt és napjainkban is zajló etnikai együttélési helyzeteket elemző antropológiai szemléletű vizsgálatok rövid listázása. Természetesen jelen kötet bevezetőjének nem lehet célja a kimerítő áttekintés, de a rendszerváltást követő bő két évtized fontosabb és kutatásainkat is befolyásoló reprezentatív trendjeire itt szeretnénk vázlatosan utalni.

A Csíkszeredában az 1980-as években megszerveződő, majd a politikai rendszerváltást követően nyíltan színre lépett tudományos közösség, a KAM (Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport mai nevén KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja) az erdélyi helyi társadalmakban végzett közösségkutató munkássága és kiadványai jelentős módszertani és elméleti hatást gyakoroltak az etnikai együttélési helyzetek értelmezésére.⁴ A Bíró A. Zoltán vezetésével folyt modern kulturális antropológiai szemléletű kutatások elsőként adtak émikus betekintést az erdélyi vegyes etnikai közösségek működési mechanizmusába.⁵ A magyar–román

---

4 A hatalmas publikációs tevékenységből itt csak a kérdéskört érintő összefoglaló köteteket idézzük. *Egy más mellett élés: A magyar–román, magyar–cigány kapcsolatokról.* Gagy József (szerk.) Csíkszereda, KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja 1996. ; *Elmentünk? Székelyföldi életutak.* Bodó Julianna és Oláh Sándor (szerk.), Csíkszereda, KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. 1996. ; *Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön.* Bodó Julianna (szerk.), Csíkszereda, KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, 1996. ; *Szeklerland in transition: Essays in cultural anthropology.* Zoltán A. Bíró, József D. Lőrincz (szerk.) Csíkszereda, WAC Center for Regional and Anthropological Research, 1999. ; *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról.* Csíkszereda, KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, 1995.

5 Émikus megértésen az antropológia tudománytörténet az az idealizált képzetét értjük, mely szerint a kutató a terepmunka tevékenység eredményeként képes oly módon megismerni a tanulmányozott közösséget és oly mértékben azonosulni a „bennszülött” a saját kultúrájával kapcsolatosan fogalmazott értelmezéseivel, hogy mintegy az így konstruált ismeretek és fogalmak bázisán, lé-

interetnikus kapcsolatok, az identitáskutatás, a migrációs hatások és a helyi közösségek szerkezetviszonyainak átalakulásával kapcsolatos írások, elsősorban Bíró A. Zoltán, Gagy József, Oláh Sándor, Bodó Julianna, Vincze Enikő és Magyar Nándor László tanulmányai és könyvei a kortárs együttélés-vizsgálatok magyar nyelvű szakirodalmának fontos elemét képezik.

Kiemelkedő szerepet kapott az etnikai együttélési helyzetek kutatása Pozsony Ferenc eddigi munkásságában, aki elsősorban a háromszéki magyar, román és cigány lokális életközösségek, valamint az erdélyi szászok társadalomszerkezetének és népszokásainak összefüggésében elemezte a témát. Zabolai kutatásai, valamint az erdélyi magyar szórványközösségek családszerkezetének tanulmányozásával kapcsolatos megfigyelései a kortárs együttélés-vizsgálatok kiemelkedő eredményeit tartalmazzák.⁶

A kortárs együttélés-kutatás ugyancsak meghatározó jelentőségű hazai szerzője Feischmidt Margit, aki műveiben a témát párhuzamosan elemzi urbánus és rurális szintereken. Különösen fontos, hogy az együttélési helyzetek alapvetően etnikus ér-

---

nyegében a „bennszülött” szemszögéből értheti meg és írhatja le az „idegen” kultúrát. A kortárs kritikai antropológia az émikus megismerés korlátaival kapcsolatban kidolgozott értelmezései – Johannes Fabian, Bernhard Waldenfels, Renato Rosaldo – árnyalják ugyan a „bennszülött” szemszögének tulajdonított ismeretek értelmét, de ezek sem szüntetik meg a modern antropológiát a társdiszciplínáktól megkülönböztető bilokális jelentőségét: az antropológiai kutatás párhuzamos szinterei és az ezekhez tartozó eltérő magatartáskultúrák, tehát az akadémiai környezet és a „terep” egymással lényegében szemben állnak.

- 6 Pozsony Ferenc: The Ethnicization of Religious Identity: The Case of Szekler Sabbatarians In Agnieszka Barszczewska, Peti Lehel (szerk.) *Integrating Minorities: Traditional Communities and Modernization*. Cluj-Napoca, Kriterion - ISPMN, 2011. 119–138.; *Erdélyi népei: szászok, örmények, székely szombatosok, cigányok* : egyetemi jegyzet Kolozsvár, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék; Kriza János Néprajzi Társaság, 2009.; *Erdélyi népszokások*: Egyetemi jegyzet Kolozsvár, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság, 2006.; Magyarok, románok és cigányok a háromszéki Zabolán. In Bakó Boglárka, Glatz Ferenc, Péterfi András (szerk.) *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ, 2003. 109–138.; Models of Coexistence in Transylvanian Villages/Modelle des Zusammenlebens in den Dörfern Siebenbürgens/Együttélési modellek erdélyi falvakban. In Gráfik Imre (szerk.) *The Minorities at the Turn of Millennium (Chances, Possibilities, Challenges). Introductory Papers and Proposals. – Kulturen der Nationalitäten an der Jahrtausendwende (Chancen, Möglichkeiten, Herausforderungen). Zu Diskussion anregende Vorträge und Thesen. – A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón (Esélyek, lehetőségek, kibátások). Vitaindító előadások és tézisek*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 2001. 83–98.; Együttélési modellek erdélyi falvakban In Borbély Anna (szerk.) *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében: A 10. Élőnyelvi Konferencia Előadásai* Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztály, 2000. 73–180.; Pozsony Ferenc, Anghel Remus Gabriel (szerk.) : *Modele de coexistență în Ardeal: Zăbala*. Cluj: Asociația Etnografică Kriza János, 1999.; Cohabitation Patterns of Ethnic Communities in Transylvania. In Ladislau Gyémánt (szerk.) *European Tradition and Experiences*. Cluj-Napoca: European Studies Foundation Publishing House, 1999. 116–124.; *Szól a kakas már: Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban* Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 1998.

telmezősi horizontját olyan új szempontokkal egészítette ki, mint a kulturális reprezentáció kérdésköre, vagy a nacionalizmus-diskurzusok témája. A magyar–cigány etnikus együttélési helyzetek elemzése a somogyi aprófalvak lokális közösségeinek példájától a kolozsvári mozaikszerűen tagolt városi színterek magyar–román koegzisztencia kérdésköréig számtalan formában tűnik fel írásaiban.⁷

Az együttélés-kutatás aspektusai Bakó Boglárka munkáiban is hangsúlyosan jelennek meg, de írásai főként falusi lokális közösségek kapcsolatviszonyaira fókuszálnak. Például a barcasági együttélési folyamatok átfogó vizsgálata, vagy a magyar–cigány interetnikus kapcsolatrendszer mikroközösségi szintereken tetten érhető jellemvonásainak elemzése a téma értelmezésének értékes esettanulmányai.⁸

Fosztó László az erdélyi lokális etnikai együttélési helyzetek értelmezésében ugyancsak megkerülhetetlen munkát végzett el. A cigány–magyar etnikus közösségek kapcsolatrendszerét elemző tanulmányok a stigmatizáció és a gazdasági dimenzió beemelésével eredeti értelmezési perspektívát nyitottak meg. A cigány lokális iden-

---

7 Feischmidt Margit: A határ és a román stigma. In *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.* Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László (szerk.) Budapest: Akadémiai, 2005, 43–58.; *Ethnizität als Konstruktion und Erfahrung. Symbolstreit und Alltagskultur im Siebenbürgischen Cluj.* Münster-Hamburg-London, LIT-Verlag, 2003.; *Etnicitás és helyi intézmények. Jegyzetek egy mezősi faluról.* *Regio.* 5. 1994. 3. 119–128.; *Symbole und Räume rivalisierender Nationalismen. Ein Beispiel der multiethnischen Stadt Cluj.* *Ethnologia Europaea* 31 (2001): 2: 59–76.; *Ethnizität – Perspektiven und Konzepte der ethnologischen Forschung.* In Brigitta Schmidt Lauber. (szerk.) *Ethnizität und Migration.* Dietrich Reimer Verlag, 2007, 51–68.

8 Bakó Boglárka: „Itthon vagyunk megszokva” – egy barcasági magyar közösség együttélési viszonyainak elemzése *Regio* (3.) 2001. november.; *Lokális identitás és interetnikus kapcsolatok elemzése kárpát-medencei magyar településeken* In *Ezredforduló. A tudomány jelene és jövője a kisebbségben élő közösségek életében c. konferencia előadásai.* Tóth Károly (szerk.) Dunaszerdahely, Lilium Aurum 2001. 74–83.; *Együttélési viszonyok és az etnikai identitás* In *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből.* I. Kovács Nóra és Szarka László (szerk.), Budapest, Akadémiai 2002. 87–111.; *Az interetnikus kutatásokról.* In *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében.* Bakó Boglárka (szerk.) Budapest, MTA Társadalomkutató Központ 2003. 9–19.; „... itthon vagyunk megszokva, ... ideköt minden” – Egy barcasági magyar közösség lokális identitás tudatáról és interetnikus kapcsolatrendszeréről. In *Lokális világok. Együttélési viszonyok a Kárpát-medencében.* Bakó Boglárka (szerk.) Budapest, MTA Társadalomkutató Központ 2003. 165–191.; *A másság és a különbség határán.* In *Tér és terep III. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből.* Szarka László – Osvát Anna, Kovács Nóra (szerk.), Budapest, Akadémiai 2004. 59–73.; *Kisebbség többségben.* In *Magyarlakta Kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében.* Bakó Boglárka–Szóták Szilvia (szerk.) Budapest, Gondolat, Kiadó-MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2005. 92–121.; *Cigánymódra – magyarmódra* Együttélési viszonyok egy mikroközösség sztereotípiáinak történetein át. In *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák.* Bakó Boglárka, Papp Richárd, Szarka László (szerk.) Budapest, Balassi 2006. 36–65.

titás strukturális kérdéseit Fosztó László eredményesen kapcsolta össze a nemzeti és a társadalmi öntudat között azonosítható összefüggések tisztázásának igényével.⁹

Az ifjabb erdélyi kutatói generáció az együttélési folyamatok tanulmányozásában fontos eredményeket felmutató szerzője Peti Lehel. Igaz, írásainak túlnyomó többsége a moldvai csángó közösségek vallásantropológiai és vallásnéprajzi elemzésével foglalkozik. Emellett számos az erdélyi lokális etnikai együttélési helyzeteket értelmező tanulmányt közölt, melyek fő keretét a közösségek vallási viszonyrendszerének tisztázása képezte. Havasmező ukrán közösségének bemutatása vagy a Kis-Küküllő menti cigány–magyar együttélés tanulmányozása a téma kortárs szakirodalmának fontos tételei.¹⁰

A Szilágysági kutatási színtérrel határos Kalotaszegen Fülemlé Ágnes és Balogh Balázs hosszú távú terepmunkára alapozott elemzései a kortárs magyar–román együttélési viszonyok kutatásának jelentős szakirodalmi munkái. Igaz, kutatásaik elsősorban társadalomnéprajzi és diakrón vizsgálatok, ugyanakkor az etnikai kapcsolatok időben kibontakozó folyamatait a kortárs perspektívából elemző szövegek minden

---

9 Fosztó László: Ritual Revitalisation after Socialism: Community, Personhood, and Conversion among the Roma in a Transylvanian Village. *Halle Studies in the Anthropology of Eurasia*, Volume 21. Münster, LIT Verlag, 2009.; Mobilising “culture” and “religion”: Ritual practices and social relations among two minority groups in rural Transylvania. *Sociologie Românească* 01/2010, 132–145.; A formalizáció folyamata az interetnikus kapcsolatban. Esetelemzés egy cigány–magyar egymás mellett élés példáján. *Antropológiai Műhely* 1997/1.; Szorongás és megbélyegzés: a cigány–magyar kapcsolat gazdasági, demográfiai és szociokulturális dimenzió. In Bakó Boglárka (szerk.) *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ, 2003, 83–107.; Cigány–magyar egymás mellett élés Székelyszáldoboson. In Bari Károly (szerk.) *Tanulmányok a cigányságról és hagyományos kultúrájáról*. Gödöllő, Petőfi Sándor Művelődési Központ 1998, 91–110.; A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösdzimusra tért romák kapcsán. *Erdélyi Társadalom* 5 (1): 23–49., Beszéd és moralitás: az eskü egy kalotaszegi magyarcigány közösségben. In S. Ilyés and F. Pozsony (eds.) *Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 81–95.

10 Peti Lehel: Ukránok Romániában. Havasmezői mozaik. *Pro Minoritate*. 2009/Tavaszi, 161–173. (Kiss Dénessel); Adaptálódás és szegregáció. A kulturális különbségek kommunikálása a cigány–magyar együttélésben egy Kis-Küküllő menti településen. [Adaptare și segregatie. Comunicarea diferențelor culturale într-o conviețuire rom-maghiară de pe Valea Târnavei Mici] In Murányi János (szerk.) *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2007–2008*. Csíki Székely Múzeum Pro Print, Miercurea Ciuc, 2008. 151–175.; Individualizálódás és versengés: a lokális társadalom újjászerveződése egy Kis-Küküllő menti agrártelepülésen. *Comitatus* (Önkormányzati Szemle), 18/3. 31–53.; Az átmenet válságtünetei: individuális és közösségi társadalmak. In Peti Lehel–Szabó Á. Töhötöm (szerk.) *Agarrörökség és specializáció a Kis-Küküllő mentén*. Kriza Munkák, Nis Kiadó, Kolozsvár, 2006. 7–16. (Szabó Á. Töhötömmel)

esetben intenzív terepmunkára alapozott értelmezések, melyek az együttélési viszonyok kérdéskörében tájékozódó olvasó számára fontos olvasmányok.¹¹

A kortárs együttélés-kutatás szakirodalma mellett szempontjaink pozicionálásában fontos szerepet játszottak a tágabb szilágysági szociokulturális környezettel kapcsolatban folytatott társadalomtudományi vizsgálatok is.

SZILÁGYSÁG-KUTATÁS – PÁRHUZAMOS VIZSGÁLATOK

A Szilágyság társadalmát és kultúráját tárgyaló kurrens szakirodalom rövid áttekintése előtt le kell szögezni, hogy a jelen kötet alapjául szolgáló kutatás közvetlen színterén, a kiválasztott vegyes lakosságú falvak – Monó (Mănău), Bősháza (Biuşa), Völcsök (Ulciug) – együttélési, és a túlnyomóan magyar többségű Szamosardó (Arduzel) társadalmi viszonyait illetően eddig kutatások nem folytak. Mindezzel azt is szeretnénk hangsúlyozni, hogy a kötetben közölt ismeretek alapjául szolgáló kutatásból levont következtetések kizárólag a megnevezett színtér magyar–román együttélési gyakorlatára utalnak. Másként fogalmazva, eredményeinket nem tekintjük a Szilágyság vagy Erdély, de akárcsak a Tövishát más vegyes együttélési helyzeteinek értelmezésére alkalmas általános elméleti pozíciónak vagy összehasonlító vizsgálat kiindulópontjának. A tanulmányozott lokális színtérre vonatkozó megállapítások értelemtartalma, összhangban a kortárs kritikai antropológia elméleti alapállásával, egyrészt magába foglalja a helyszín eseti – térben és időben szituatív – megfigyelését és leírását, másrészt kifejezi a kutatásban érintett szereplők – a helyiek és a tudományos programot kidolgozó kutatók – a projekt megvalósítása során állandóan változó kapcsolatviszonyát, illetve ennek hatását magára a megismerési folyamatra.

¹¹ Balogh Balázs: Volt egyszer egy Kalotaszeg. In Fekete Károly: *Hatvan év Kalotaszegen*. Kolozsvár; Sztána: Művelődés – Szentimrei Alapítvány, 2009. 181–182.; Fülemile Ágnes, Balogh Balázs: Elzárkózás és kapcsolatkeresés – Szórványközösségek eltérő magatartásmodelljei egy nagy múltú erdélyi Magyar táj, Kalotaszeg peremén. In Balogh Balázs, Bodó Barna, Ilyés Zoltán (szerk.) *Regionális identitás, közösségépítés, szórványgondozás*. Budapest. Lucidus Kiadó, 2007. 150–169.; Fülemile Ágnes, Balogh Balázs: Turning Inward or Forging New Ties – Social Strategies in Diaspora Communities on the Periphery of Historical Hungarian Region of Kalotaszeg (Zona Calatei) in Transylvania. In Balogh Balázs, Ilyés Zoltán (eds.) *Perspectives of Diaspora Existence: Hungarian Diasporas in the Carpathian Basin – Historical and Current Contexts of a Specific Diaspora Interpretation and Its Aspects of Ethnic Minority Protection*. Budapest. Akadémiai Kiadó, 2006. 187–226.; Fülemile Ágnes, Balogh Balázs: Kalotaszegi adatok a romániai rendszerváltás utáni egyéni gazdálkodásról. In Schwarcz Gy., Szarvas Zs., Szilágyi M. (szerk.) *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken: (Rendszerváltás Magyarországon. Műhelytanulmányok)* Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ, 2005. 219–228.; Fülemile Ágnes, Balogh Balázs: Etnikai feszültségek a magyar–román egymásról alkotott képben. *Művelődés* 57:(5) 23–26. (2004)

A Szilágyság kulturális és társadalmi jellemvonásait tárgyaló szakirodalom diszciplináris besorolása szerint többnyire néprajztudományi és nyelvészeti¹², ezen belül is főként dialektológiai munkákat ölel fel. Az átfogó etnográfiai művek közül hatástörténeti értelemben is kiemelkedő jelentőségű volt a *Szilágysági magyar népművészet* címmel 1974-ben megjelent kötet.¹³ A könyv minden fejezetében találhatóak sporadikus néprajzi adatok a kutatásunk színterét képező falvakra vonatkozóan. A kortárs és társadalomnéprajzi szempontból, illetve kutatásaink pozicionálása szempontjából fontos szerzők közül hármát szeretnénk röviden kiemelni.

Magyar Zoltán a szilágysági epikus folklórhagyomány, elsősorban a vidék mondáinak felgyűjtése során a tájegység minden településén végzett kutatásokat. Helytörténeti ismereteket elsősorban *A Szilágyság magyar mondahagyománya* címmel megjelent kötetbe beválogatott eredetmondák tartalmaznak, melyek érdekes utalások a lokális identitás sajátosságaira vonatkozóan.

A kortárs antropológiai szemléletű Szilágyság-kutatás fontos szakszövegeit írta meg Turai Tünde, aki elsősorban a családszerkezet hagyományos struktúráinak bomlását, az idősek státuszváltozásának folyamatait és az intézményszerkezet jellemvonásait tanulmányozta szilágysági lokális színtereken. Kutatási eredményei az etnikai együttélés tárgyterületét érintő számos megállapítást tartalmaznak. Bár a Turai Tünde által vizsgált települések, Szilagyborzás vagy Szilágysomlyó és a jelen kötet színterét képező települések lokális-regionális pozíciója eltér, eredményei az együttélési folyamatok általános jellemvonásainak szintjén számos tanulsággal szolgálnak.¹⁴

Végül, de nem utolsósorban utalunk Czégényi Dóra szilágysági kutatásaira, amelyek a terület etnikai együttélési folyamataival foglalkozó társadalomtudományi vizs-

12 Hegedűs Andrea: Szilágysági nyelvatlasz. (Szemle.) *Magyar Nyelv* 98 (3). 2002. 358–360.; Hegedűs Attila: Nyelvföldrajzi térképek és tanulságaik a Szilágyságból. *Hepehupa* 1 (1). 2002. 20–23.; Major Miklós: Szilágysági helynevek. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. 1995. 82–91.; Márton Gyula: Mutatvány a „Szilágysági tájnyelvi atlasz”-ból. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 20 (1). 1976. 3–20.; Márton Gyula – Hegedűs Attila: *Szilágysági nyelvatlasz*. (Az anyagot gyűjtötte: Márton Gyula. A kéziratot összeállította és a kötetet szerkesztette: Hegedűs Attila.) Magyar Nyelvtudományi Társaság – Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Budapest–Piliscsaba. 2000.

13 Kós Károly, Szentimrei Judit, Nagy Jenő: *Szilágysági magyar népművészet*. Bukarest. Kriterion, 1974.

14 Turai Tünde: A szilágysomlyói kiűtérség nemzeti identitásának komponensei (magyar kulturális és oktatási intézmények működése az elmúlt másfél évtizedben) In Bakó Boglárka, Szoták Szilvia (szerk.) *Magyarlakta kiűtérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Budapest. Gondolat - MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2005. 71–79.; Turai Tünde: *Az életút végén. Szilagyborzási idősek társadalmi helyzetének vizsgálata*. Kolozsvár. Kriza János Néprajzi Társaság, 2004. 196. (Kriza-kötetek 21); Turai Tünde: A nagycsalád intézményének bomlása és hagyományának továbbörökítési lehetőségei a Szilágyságban. In Szabó Árpád Töhötöm (szerk.) *Lenyomatok 3. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kriza-kötetek. Kolozsvár, 2004. 213–227.; Turai Tünde: A családszerkezet változása a szocializmus évtizedeiben a Szilágyságban. *Erdélyi Társadalom* 1:(2) 85–99. (2003)

gálatok szempontjából ugyancsak fontos szakirodalmi forrásanyagot jelentenek. Igaz, kutatásai és írásai elsősorban folklorisztikai tematikájú szövegek, a hiedelemrendszerek és a hiedelemtudat jelenségeit elemzik, ám a számos szilágysági terepkutatás anyagát is feldolgozó elemzés az etnikai együttélési viszonyokra vonatkozó ismereteket is bőségesen tartalmaz.¹⁵

A KUTATÁSI PROJEKT

Tapasztalataink, valamint kortárs együttélési helyzeteket tanulmányozó párhuzamos kutatási irányok és a szerzők munkásságának tükrében a Tövishát kiválasztott településein azonosított „szokatlan” viszonyok önmagukban is elegendő indokot képeztek volna egy komplex antropológiai projekt kimunkálásához. Ugyanakkor, a hosszú távú etnikai együttélési helyzet középpontba állítása mellett további fontos érvek szóltak. Nevezetesen az, hogy az etnikai együttélési helyzeteket a nemzetközi kutatási gyakorlat, amint a szakirodalom is, általában oppozicionális szerkezetű társadalmi jelenségként ragadja meg. A témát tárgyaló korai értelmezések, majd a 20. század elméleteinek többsége az együttélést kvázi „konfliktushelyzetként” írja le és elemzi, ahol – leegyszerűsítve –, a felek „rivalizálásának” tétje a másik asszimilálása, vagy megfordítva a megmaradás. Az ebből a perspektívából adódó kérdésfeltevés mindig arra irányította a figyelmet, hogy miként magyarázható az eltérő kulturális alapadottságokkal – nyelvi, vallási, szokásrendbeli és ennek variációi – jellemezhető közösségek egymásra gyakorolt, általában aszimmetrikus hatásainak következményeként az időben, előbb vagy utóbb szükségszerűen bekövetkező szociokulturális hasonulás. A tudományos értelmezés itt az együttélési helyzetek statisztikailag leggyakoribb következményének, a hosszú távon elkerülhetetlenül bekövetkező ilyen vagy olyan irányú asszimilációs várakozásnak az általánosításával operál, amennyiben azt törvényszerű eseménynek állítja be. Tény, az olyan térségek, mint amilyen a tövisháti mikrorégió, ahol bizonyítható módon egy évszázad távlatában nem játszódott le asszimilációs változás, kifejezetten ritka helyek.

---

15 Czégényi Dóra: Kollektív hagyományok az egyén hiedelemtudásában. In Jakab Albert Zsolt – Keszeg Vilmos – Szabó Á. Töhötöm (szerk.) *Kultúrakutatók és értelmezések*. (Kriza Könyvek, 32.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2008. 39–56.; Czégényi Dóra: A román pap alakja egy szilágysági közösség hiedelemrendszerében. Gyógyítás és rontás. In Pócs Éva (szerk.) *Áldás és átok, csoda és boszorkányság. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. (Tanulmányok a transzcendensről, IV.) Balassi Kiadó, Budapest, 2003. 382–394.; Czégényi Dóra: Magyar-román interetnikus kapcsolatok vallási vetülete. In Borbély Éva – Czégényi Dóra (szerk.) *Változó társadalom*. (Kriza Könyvek, 1.) KJNT, Kolozsvár, 1999. 29–47.

A hosszú távú etnikai együttélés kérdésének tanulmányozására alkalmas helyszín kiválasztását, a kutatópontok meghatározását hosszú folyamat és terepbejárás előzte meg. Először 2005 augusztusában tájékoztunk a környéken és alakítottuk ki azt a személyes kapcsolatrendszer, amely később, a kutatás során munkánk fontos háttérét képezte.¹⁶ A projekt-koncepció első változata 2006-ban született meg. A kutatás megvalósítására 2009–2012. között került sor csoportos és egyéni terepmunkák keretében. Az együttélés színtereire vonatkozó tematikus adatgyűjtést a csoportos terepmunkák során valósítottuk meg. Ezek a minden kutatási évben megszervezett nyárvégi (augusztus-szeptember fordulóján) és alkalmanként kéthetes időtartamú terepmunkák a helyszínre vonatkozó kvalitatív ismereteink fő forrásai.

Kutatásunk során az együttélés három kitüntetett színterét vizsgáltuk.

Kitértünk a felekezeti együttélés kölcsönhatásainak értelmezésére, különös tekintettel a vizsgált települések református magyar, valamint ortodox román népességének viszonyrendszerében, továbbá a neoprotestáns kisegyházak elterjedésével előálló helyzetre.

Tanulmányoztuk a rendszerváltást követően újjáéledő hagyományos gazdálkodási formákat, az újjászerveződő családi gazdaságok működését, ami lehetővé tette a szokásbéli és az életmódban etnikai értelemben azonosítható hasonlóságok és különbségek konkretizálását.

Az együttélési gyakorlat vizsgálatának harmadik szempontja a téma vizuális reprezentációinak kutatását célozta. Külön figyelmet szenteltünk a magyar és román háztartásokban található családi fotógyűjtemények elemzésének, valamint a lakásbelső esztétikai megjelenítettségének. A vizuális látásmód kulturálisan eltérő hagyományainak kölcsönhatásai fontos elemét képezik az együttélés mindennapi gyakorlatának.

Mivel a projekt kvalitatív, elsősorban terepmunkára épülő alap kutatás volt, módszertani eljárásunk is ezt tükrözi: a megkérdezésre épülő alapcenzus (2009) mellett elsősorban strukturált, valamint félig strukturált interjúkat készítettünk és megfigyeléseket végeztünk. A munkában a miskolci Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet négy oktatója mellett a hallgatókból szerveződött 22 fős kutatócsoport vett részt.¹⁷

A kutatóközösség további négy-hat főből álló kisebb csoportokra oszlott, amelyek egy-egy településre szakosodott állandó teamet képeztek a projekt teljes időszakában. Így minden hallgató három évig kutatott egyetlen faluban, ami lehetővé tette,

---

16 A kutatási koncepcióról az érintett községek – Szilágycseh, Benedekfalva, Sülelmed – polgármestereit tájékoztattuk, akik a projekt megvalósulását támogatták, amiért a kötet szerzői köszönettel tartoznak.

17 A kutatócsoport tagjai voltak jelen kötet szerzőin kívül: Bánkuti Dalma, Bányai Ágnes, Karádi Klára, Kazay Áron, Lakatos Éva, Pataki József, Pintér Ágnes, Plopp Péter, Simon Barbara, Szakolczai Zsófia, Szántó Kinga, Szántó Kitti, Zeller Kitti.

hogy egyéni vizsgálatokat végezzenek és az ehhez nélkülözhetetlen személyes kapcsolattrendszert kiépítsék.

A csoportos terepmunka mellett minden település esetében sor került évközi kutatóalkalmakra. Ezek az adott településre szakosodott kutató-teamek látogatásait jelentették, melyek a projekt keretében készített dolgozatok és dokumentumfilmek kimunkálásának eseti szükségletei szerint szerveződtek.¹⁸

A kutatás keretében elkészült mind a négy település alapcenzusa. A kulturális és vallási együttélési viszonyokkal kapcsolatban a négy településen 320 strukturált interjú rögzítettünk, ezek egyenként 68 rögzített kérdés és öt tematikus kérdéscsoport mentén folytatott beszélgetéseket tartalmaznak.¹⁹ A gazdasági együttélési viszonyokra vonatkozóan 120 félig strukturált interjú felvételére került sor. Az interjúalanyok kiválasztásánál a kutatás jellegéből következően minden település esetében törekedtünk az etnikai arányok reprezentativitására, ami azt jelenti, hogy az egy-egy faluban az adott témában megkérdezett összes interjúalany arányai leképezték az összlakosság etnikai viszonyait.²⁰ Ugyanakkor a nemi megoszlás és a korcsoportok szerinti jellemző mintavételt csak részlegesen tudtuk érvényre juttatni.²¹

Az interjúk ismeretanyaga a kötet szövegeibe hivatkozások és parafrázisok formájában épül be. A kötetben használt hivatkozásrendszer a téma szenzitív jellegéből következően, az adatközlők védelme érdekében az anonimitás megőrzésének a kortárs kulturális antropológiában bevett etikai alapelvét követi, ezért a hivatkozott interjúalanyok esetében csak az életkort, a nemet és a települést közöljük lábjegyzet formájában. A hivatkozott interjúk felvételének dátumát a lábjegyzetekben nem jelöljük

---

18 Bósházán 2009 november, 2010 március, 2011 november; Monón 2009 november, 2010 április, 2011 február; Szamosardón 2009 október, 2010 október és december, 2011 október; Völcsökön 2010 március, 2010 november, 2011 április, 2011 július hónapokban végeztek a kutató-teamek általában egy hetes időtartamú tematikus terepmunkát. Az egyéni kutatási témákból a jelen kötetben olvasható hallgatói írásokon kívül több dolgozat és szakdolgozat készült a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézetében: Bánkúti Dalma: A párválasztási szokások változásfolyamatainak vizsgálata Szamosardón; Benyusz Marcell: Az etnikai határelmosódás bemutatása a nyelvhasználat, a szomszédsági viszonyok és a vegyesházasságok tükrében Monóban; Lakatos Éva: Vallási együttélés stratégiái Monóban; Pataki József: Gazdasági stratégiák Völcsökön; Plopp Péter: Kollektív emlékezet Bósházán a nemzeti-etnikai együttélés tükrében.

19 Az egyenként 10–18 kérdésből álló öt tematikus kérdéscsoport: (1) nyelvhasználat; (2) vallási együttélés; (3) vegyesházasság (saját házassági kapcsolat, amennyiben az interjúalany szempontjából irreleváns automatikusan a következő kérdéscsoport); (4) vegyesházasság, mint társadalmi „intézmény” megítélése; (5) kulturális együttélés, szokások, életmód.

20 A településenként ismertetett etnikai arányokat a kötet 1. fejezete: A Tövishát északi vegyes lakosságú színterének leírása című fejezet tárgyalja.

21 Az interjúk digitális adatbázis formájába rendezve a Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézetben kerültek tárolásra.

külön, mivel rögzítésükre két éven belül (2010–2011) került sor, így az életkorra vonatkozó és az értelmezést támogató információ minőségét nem befolyásolja.²² Az interjúalanyok nemzetiségét csak „*Ez itt az én időmből van*”. *Vizuális antropológiai kutatás tövisháti román és magyar portákon* című fejezetben jelöltük minden megszólaló esetében, mivel itt az etnikus kulturális gyakorlat módszeres összehasonlítására kerül sor. A többi fejezet esetében szövegközi utalásként csak akkor jeleztük a megszólaló nemzetiségét, ha a kontextus értelmezése ezt megköveteli.

Az együttélés vizuális reprezentációs színterének elemzéséhez proxemikai megfigyeléseket, magyar és román lakásbelsőik fotódokumentálását végeztük el, illetve mozgókép felvételeket készítettünk, melyeket aztán a vizsgált településeket bemutató négy dokumentumfilmben rendszereztünk.

A KÖTET

A Tövishát-kutatás eredményeit összegző kötet két nagyobb egységből áll. Az első blokk az együttélési színtér antropológiai elemzésével foglalkozó öt tanulmányt tartalmazza.

Az első fejezet, *A Tövishát északi vegyes lakosságú színterének leírása* a választott települések, a kutatási helyszín földrajzi fekvését, rövid társadalomtörténeti áttekintését, etnohistoriográfiai és etnodemográfiai jellemvonásait bemutató összefoglalás. *Az etnikai együttélési egyensúlyhelyzet elmélete: a szilágysági Tövishát északi falvainak példája* című második fejezet a helyszínen megfigyelt és a kutatás alaptémáját képező együttélés tanulmányozásának elméleti kérdéseivel foglalkozik. Az egyensúlyhelyzetként azonosított településszintű kapcsolatviszonyok rendszerének elemzése kísérlet a szituáció általános elméleti kereteinek kijelölésére.

A Divergens megélhetési stratégiák és az értékrend etnikai dimenziói – A tövisháti példa című harmadik fejezet az együttélési kapcsolatoknak a megélhetési stratégiákban, a gazdálkodásban, a hagyományos önellátásra törekvő parasztgazdaságok működési gyakorlatában kimutatható összefüggéseket elemzi. Az együttélésből következő hatások és kölcsönhatások eredménye, hogy az etnikus különbség a munkakultúra, illetve az időkezelési gyakorlat szintjén és nem a gazdálkodási technikák eltéréseként mutatható ki.

„*Ez itt az én időmből van*”. *Vizuális antropológiai kutatás tövisháti román és magyar portákon* címmel jegyzett fejezet a kulturális és társadalmi kölcsönfolyamatok látható jeleit teszi módszeres vizsgálat tárgyává. A szövegbe illesztett fotók jól tükrözik a

---

²² Lásd Code of Ethics of the American Anthropological Association, III/A/3. pont, az anonimitás kérdéséről: <http://www.aaanet.org/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf>

tárgyi és esztétikai ízlésvilágban megmutatkozó határokat, illetve ezek elmosódásának, esetleg alkalmi felerősödésének nyomait. Az esszéisztikus hangvétellő elemzés példái a vizuális színtér hozzávetőleges regiszterét kínálják értelmezésre.

A blokk, *Az elbeszélés és a reprezentáció lehetőségei a dokumentumfilmben, a szilágysági terepmunka példáján* című utolsó fejezete azt elemzi, hogy az olyan szenzitív témák, mint az etnikai együttélés, miként mutathatóak be hitelesen vizuális kifejezőeszközökkel. Az antropológiai dokumentumfilm módszertani és elméleti lehetőségeinek kritikai elemzése nemcsak a klasszikus dokumentarista látásmód korlátaira, hanem a filmes reprezentációban rejlő sokoldalú lehetőségekre is rávilágít.

A kötet második részében a tövisháti etnikai együttélési helyzet témáját elemző, a kutatásba bevont hallgatóktól származó esettanulmányok olvashatóak. A hallgatói tanulmányok közlését a kutatást bemutató kötetben fontos eredménynek tekintjük. Igaz, hogy a szerzők az értekező típusú társadalomtudományi szakszöveg elkészítésére vonatkozóan még viszonylag kevés tapasztalattal rendelkeznek, ám a kötetbe beválogatott írásokban vázolt esetek az együttélés-kutatás érdekes és fontos összefüggéseire világítanak rá. A blokk *Változó idők: tradíció és migráció Bősházán* című első fejezete a településen élő magyar és román közösség vándorlási hajlandóságával kapcsolatos kérdéseket generációs összefüggésben elemzi. A szöveg kitér a manapság erősödő mobilitási készség, pontosabban a magyar és román közösségben megfigyelhető stratégia különbségeinek okaira és kulturális hátterére. *A közösségi élet vizsgálata Völcsökön avagy a „hiány” funkciójáról* címmel jegyzett második fejezet a hagyományos lokális közösségeknek előfeltevésszerűen tulajdonított kulturális önszerveződés hiányának hátterét értelmezi. A közösségi élet alkalmainak és színtereinek deficitje feltűnő az egyébként kiegyensúlyozott együttélési gyakorlatot tükröző településen. A blokk harmadik tanulmánya, *Női normák és életvezetési gyakorlatok kulturális antropológiai vizsgálata Monón*, a női szerepválasztások hagyományos mechanizmusainak változásfolyamatát elemzi. A szöveg egy kitüntetett életsors tükrében értelmezi a tradíciókényszer és a külső minták eredőjeként levezethető konfliktuspotenciál jelentéstartalmát. A fejezet záró tanulmánya, *Magyar–román együttélés vizsgálata globális-lokális ellenhatások tükrében Bősházán*, átfogó kísérlet arra, hogy a helyi társadalom és makroviszonyainak gyökeres átalakulása következményeként elemezze az asszimilációs és az akkulturációs folyamatok dinamizálódásának „esélyét”. A lokális bősházi etnikai együttélési egyensúly, a jelen folyamatainak tükrében legalábbis úgy tűnik, esetleg megbomolhat.

A projekt részeként mind a négy vizsgált településről antropológiai dokumentumfilm készült, melyek közül egyet a kötet mellékletként tartalmaz. A függelékben, az *„Elkacagott világ”: Portré az etnikai együttéléstről a Szilágyságban* című dokumentumfilm szövegtöve olvasható. A film DVD formátumban kötetünk végén található.

Reményeink szerint könyvünk nem csupán a szűkebb szakmai közvélemény számára hasznos, és nem csupán egy komplex kulturális antropológiai kutatás eredményeit összegző tanulmánykötetként olvasható. Hisszük, hogy a magyar–román etnikai együttélés témája és az ezzel kapcsolatban tapasztalt szilágysági kulturális gyakorlat a tágabb olvasóközönség érdeklődésére ugyancsak számot tarthat, amennyiben a közvéleményben az olykor reménytelen szembenállásként értékelt helyzettel kapcsolatos képzeteket árnyalja.

Végezetül, szeretnénk köszönetet mondani mindazon tövisháti lakosoknak, akik a helyszínen megtiszteltek bizalmukkal, érdeklődésüket mindennapjaik iránt türelemmel és támogató megértéssel viselték. Külön szeretnénk megköszönni önzetlen és baráti segítségét Vicsai János szamosardó nyugalmazott iskolaigazgatónak, aki a szintér kiváló ismerőjeként, helytörténészként nyújtott szakmai támogatást projektünk megvalósításához.